

KS. JAKUB BOGACKI

UNIVERSIDAD ECLESIASTICA SAN DÁMASO EN MADRID

KUBABOGACKI95@GMAIL.COM

ORCID: 0000-0001-5952-0957

LEON XIII WOBEC ROZWOJU KULTU I NAUKI O ŚW. JÓZEFIE. STUDIUM TEOLOGICZNO-HISTORYCZNE

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2026.008>

Streszczenie. Powszechnie przyjmuje się, że w XIX wieku papieżem najbardziej zaangażowanym w rozwój kultu św. Józefa był bł. Pius IX. Jednakże jego następcy Leonowi XIII temat ten także leżał na sercu. Niespełna miesiąc po wyborze na Stolicę Piotrową zawierzył swój pontyfikat św. Józefowi. Papież Leon XIII jest autorem jedynej w historii Kościoła encykliki poświęconej św. Józefowi. Ponadto jego józefologiczny wkład wyraża się poprzez skomponowanie popularnej modlitwy do św. Józefa, szereg decyzji i zmian o charakterze liturgicznym oraz zaaprobowanie szkaplerza św. Józefa.

Słowa kluczowe: św. Józef, Leon XIII, Quamquam pluries, modlitwa, liturgia, szkaplerz.

Abstract. *Leo XIII and the Development of the Devotion to and Doctrine on Saint Joseph: A Theological–Historical Study.* It is generally acknowledged that in the nineteenth century, the pope most deeply engaged in the development of the devotion to Saint Joseph was Blessed Pius IX. Nevertheless, his successor, Leo XIII, also held this subject close to his heart. Less than a month after his election to the See of Peter, he entrusted his pontificate to Saint Joseph. Pope Leo XIII is the author of the only encyclical in the history of the Church dedicated entirely to Saint Joseph. Moreover, his contribution to Josephology is expressed through the composition of a popular prayer to Saint Joseph, through a series of liturgical decisions and reforms, and through the approval of the Scapular of Saint Joseph.

Keywords: Saint Joseph, Leo XIII, Quamquam pluries, prayer, liturgy, scapular.

Po długim pontyfikacie bł. Piusa IX, który obfitował w szereg decyzji związanych z przyznaniem św. Józefowi właściwego miejsca w kulcie Kościoła katolickiego wydawało się, że kolejny papież nie będzie tak bardzo angażował się w sprawy dotyczące rozwoju kultu Patrona Kościoła Powszechnego. Jednak wybór na Stolicę Piotrową kard. Gioacchino Pecci znanego z nabożeństwa do św. Józefa otworzył nowy rozdział w historii teologii św. Józefa. Za czasów pontyfikatu Leona XIII opublikowano jedyną jak dotąd encyklikę poświęconą św. Józefowi, która stała się częstym punktem odniesienia dla późniejszych badaczy zajmujących się teologią św. Józefa. Powszechnie uznaje się, że encyklika *Quamquam pluries* kładzie fundamenty pod powstanie józefologii, czyli odrębnej dziedziny naukowej zajmującej się rozwojem teologii św. Józefa. Artykuł ten omawia także inne decyzje i rozporządzenia Leona XIII, którymi pobudzał wiernych do jeszcze większej czci wobec prostego Cieśli z Nazaretu oraz regulacje z zakresu liturgii normujące zasady celebracji świąt i wspomnień św. Józefa.

POCZĄTKI PONTYFIKATU

Na szczególną uwagę zasługuje wydarzenie z 28 marca 1878 roku, kiedy to papież Leon XIII, kończąc przemówienie skierowane do kolegium kardynalskiego, wypowiedział następujące słowa: „Boga bogatego w miłosierdzie – za wstawiennictwem Niepokalanej Bożej Rodzicielki, świętego Józefa, niebieskiego Patrona Kościoła, oraz potężnym orędownictwem Świętych Apostołów Piotra i Pawła – pokornie wraz z Wami błagamy, aby stale Nam towarzyszył i był Nam łaskawy, aby kierował Naszymi zamysłami i czynami, pomyślnie układał czas Naszej posługi, a w końcu, gdy powierzył Nam ster Piotrowej Łodzi na wzburzonym morzu, aby, uspokoiwszy wichry i fale, doprowadził ją do upragnionego portu ciszy i pokoju”¹. Mając na uwadze fakt, iż przemowa ta miała miejsce zaledwie kilka tygodni po jego wyborze na Stolicę Piotrową 20 lutego 1878 roku, słowa nowego papieża można odczytać jako zawierzenie siebie, swojego pontyfikatu

¹ Leon XIII, „Allocutio habita in Consistorio secreto die XXVIII martii 1878”, *Acta Sanctae Sedis* 10 (1877): 580.

i losów świata pod szczególną kuratelę św. Józefa². Co więcej, Leon XIII posługuje się ogłoszonym osiem lat wcześniej tytułem Patrona Kościoła, podkreślając w ten sposób, iż utożsamia się z decyzją swojego bezpośredniego poprzednika bł. Piusa IX. Z perspektywy józefologicznej refleksji papieża Leona XIII istotny jest fakt, iż w kolejnych miesiącach i latach wielokrotnie i na różne sposoby ponawiał zawierzenie św. Józefowi. Szczególnie znaczące jest wezwanie wstawiennictwa św. Józefa jako Patrona Kościoła w opublikowanej 21 kwietnia 1878 roku programowej encyklice nowego pontyfikatu zatytułowanej *Inscrutabili Dei Consilio*³.

Papież Leon XIII swoje przywiązanie do św. Józefa udowadniał także na kartach kolejnych dokumentów. W słynnej encyklice *Aeterni Patris* z 4 sierpnia 1879 roku w której postulował odnowienie filozofii tomistycznej również konkludował wezwaniem św. Józefa Oblubieńca Dziewicy Maryi⁴. Rok później, 3 grudnia 1880 roku w encyklice *Sancta Dei Civitas*, w której zachęcał wszystkich katolików do włączenia się w misję Kościoła i proces rozkrzewiania wiary papież Leon XIII powierzył także to dzieło wstawiennictwu św. Józefa⁵. W związku z licznymi atakami na papieństwo i Państwo Kościelne, a także słabnącą w sposób widoczny wiarą katoliczką w Europie Leon XIII ogłosił 12 marca 1881 roku pełen dramatyzmu proroczy list apostolski *Militans Iesu Christi Ecclesia*, w którym zapowiadał specjalny jubileusz trwający od 19 marca 1881 roku do uroczystości Wszystkich Świętych tego samego roku⁶. Opieki i wstawiennictwa św. Józefa przywoływał w następujący sposób: „Ten święty Jubileusz powierzamy i polecamy życzliwej opiece świętego Józefa, najczystszej Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny, którego Pius IX, Papież pamięci chwalebnej, ogłosił Patronem Kościoła Powszechnego, i którego opiekę pragniemy, by wszyscy wierni codziennie pokornie błagali”⁷. Papież Leon XIII „opiece

² Por. Javier Campos y Fernández de Sevilla, *Cofradías de San José en el Mundo Hispánico* (Madrid: Ediciones Escurialenses, 2014), 16.

³ Zob. Leon XIII, „Allocutio habita”, 592.

⁴ Zob. Leon XIII, „Aeterni Patris”, *Acta Sanctae Sedis* 12 (1879): 115.

⁵ Zob. Leon XIII, „Sancta Dei Civitas”, *Acta Sanctae Sedis* 13 (1880): 241.

⁶ Poza Europą papież Leon XIII przedłużył okres trwania jubileuszu do 31 grudnia 1881 roku.

⁷ Zob. Leon XIII, „Militans Iesu Christi Ecclesia”, *Acta Sanctae Sedis* 14 (1881): 385.

i skutecznej obronie świętego Józefa, najczystsze oblubieńca Maryi, na którego opiece w znacznym stopniu polega Kościół powszechny”⁸ powierzył się także 29 czerwca 1881 roku w encyklice *Diuturnum*, w której wypowiadał się na temat katolickiego rozumienia natury władzy świeckiej i relacji pomiędzy państwem a obywatelem. Pod wezwaniem „opiekuna i patrona ludów chrześcijańskich”⁹ polecił się św. Józefowi w encyklice *Etsi Nos* z 15 lutego 1882 roku, w której omawiał sytuację Kościoła katolickiego we Włoszech i odnosił się do największych wyzwań oraz zagrożeń dla chrześcijaństwa w Europie. W encyklice *Humanum Genus* opublikowanej 20 kwietnia 1884 roku odnoszącej się do masonerii, którą Leon XIII nazywał jednym z największych wrogów Kościoła wzywał na pomoc „Józefa, najczystsze Oblubieńca Najświętszej Dziewicy, niebiańskiego i zbawionego patrona Kościoła katolickiego”¹⁰.

2. QUAMQUAM PLURIES

Choć tak częste i systematyczne zawierzanie się św. Józefowi przez papieża Leona XIII niewątpliwie ukazywało go jako czciciela Patriarchy z Nazaretu, to jednak nie wyróżniało go to na tle innych Następców św. Piotra. Przełomowe wydarzenie miało miejsce 15 sierpnia 1889 roku. Tego dnia papież Leon XIII opublikował encyklikę o św. Józefie zatytułowaną *Quamquam pluries*. Jest to jak dotąd jedyny dokument tej rangi poświęcony św. Józefowi. Ponadto, aż do publikacji przez św. Jana Pawła II adhortacji apostolskiej *Redemptoris custos* był to najbardziej dogmatyczny dokument papieski dedykowany św. Józefowi. Encyklika o św. Józefie była tak niezwykłym przedsięwzięciem, iż niektórzy józefolodzy papieża Leona XIII nazywają wprost teologiem św. Józefa¹¹. Jeden z najlepszych specjalistów od józefologii Francis Filas stwierdził, iż jest to monumental-

⁸ Zob. Leon XIII, „*Diuturnum*”, *Acta Sanctae Sedis* 14 (1881): 3.

⁹ Leon XIII, „*Diuturnum*”, s. 337.

¹⁰ Leon XIII, „*Humanum Genus*”, *Acta Sanctae Sedis* 16 (1883–84): 432.

¹¹ Giuseppe Mattanza, *Capo della Santa Famiglia, nel magistero pontificio da Pio IX ai nostri giorni* (Lugano: Cantagalli EU Press FTL, 2019), 194.

ne dzieło¹². Papieska encyklika o św. Józefie była szeroko komentowana. Choć w świecie katolickim została przyjęta z uznaniem i zachwytem to ze strony protestantów papieża Leona XIII spotkała intensywna krytyka. Takie rekomendacje zachęcają do wyeksponowania najważniejszych zagadnień przedstawionych przez Leona XIII w *Quamquam pluries*. Szczególnie istotne z perspektywy józefologii są trzy obszary refleksji Leona XIII.

2.1. OBLUBIENIEC NMP

W teologii św. Józefa zaproponowanej przez papieża Leona XIII punktem odniesienia wszelkiej józefologicznej refleksji jest jego oblubięcze małżeństwo z Najświętszą Maryją Panną. W kluczowym fragmencie rozważań Leona XIII na temat małżeństwa Maryi i Józefa czytamy: „Szczególna przyczyna tego, że św. Józef jest opiekunem Kościoła i że Kościół tak wiele się spodziewa po jego opiece i troskliwości, tkwi w tym, że był małżonkiem Maryi i domniemanym ojcem Jezusa Chrystusa. W tym też tkwi przyczyna całej jego godności, świętości i chwały. Małżeństwo bowiem jest najbardziej istotną społecznością i związkiem, i dlatego z natury swej domaga się wzajemnej wspólnoty wszystkich dóbr małżonków”¹³. Dla Leona XIII punktem wyjścia i kluczem do jego józefologii jest refleksja nad małżeństwem i ojcostwem św. Józefa. Według papieża te dwa obszary stanowią fundament decyzji o ogłoszeniu św. Józefa Patronem Kościoła Powszechnego, dlatego w sposób oficjalny włączył do nauczania papieskiego zagadnienia, które stały się filarami teologii św. Józefa.

Analizując treść rozważań Leona XIII dotyczących małżeństwa Maryi i Józefa dostrzegamy trzy bardzo klarowne zagadnienia. Pierwszym z nich jest oblubińczy wymiar ich relacji. Wydarzenie zaślubin Maryi i Józefa papież postrzega jako realizację Bożego planu. Ich małżeństwo było chciane przez Boga, co Leon XIII argumentuje stwierdzeniem, że „jeśli Bóg dał Józefa jako oblubięncę Dziewicy, to uczynił to nie tylko po to, aby był

¹² Por. Francis Filas, *St. Joseph and Daily Christian Living: Reflections on His Life and Devotion* (New York: The Macmillan Company, 1959), 52.

¹³ Leon XIII, „*Quamquam pluries*”, w *Święty Józef ojcowskie serce*, red. Andrzej Latoń (Poznań: Pallottinum 2021), 8.

jej towarzyszem życia, świadkiem jej dziewictwa, gwarantem jej czystości, ale także aby uczestniczył w jej wzniosłej godności mocą małżeńskiego związku”¹⁴. Na szczególną uwagę zasługuje oblubieńczość małżeństwa Maryi i Józefa. Włoski józefolog Giuseppe Mattanza twierdzi, że temat ten był dla Leona XIII swoistym budulcem składającym się na konstrukcję teologiczną encykliki *Quamquam pluries*¹⁵.

Nie ma wątpliwości, że papież Leon XIII użył wszelkich metod i sposobów, aby ukazać jak najpełniej wyjątkowość relacji Maryi i Józefa. Zdaniem papieża w relacji Józefa do Maryi odnajdujemy źródło jego godności i świętości. Oblubieńcza relacja z Maryją sprawiła, że na św. Józefa należy spoglądać inaczej niż na pozostałych świętych, ponieważ nie ulega wątpliwości, iż to sam Bóg powołał św. Józefa do zajęcia miejsca u boku Maryi. W związku z tym Józef, jako dziewiczy małżonek, uczestniczy w godności Maryi bardziej niż ktokolwiek inny. Papież Leon XIII dostrzegając wyjątkowość św. Józefa postanowił umiejscowić go zaraz za Dziewicą Maryją: „Bez wątpienia godność Matki Bożej jest tak wysoka, że nic większego stworzyć nie podobna. Ponieważ jednak św. Józef połączony był z Przenajświętszą Dziewicą węzłem małżeńskim, przeto niezawodnie najbardziej zbliżył się do owej wzniosłej godności, którą Bogurodzica wszystkie stworzenia o wiele przewyższyła”¹⁶. Ten krótki fragment z *Quamquam pluries* został wykorzystany do wzmocnienia dyskusji teologicznej dotyczącej rangi kultu przypisywanego św. Józefowi. Leon XIII – choć nie wprost – opowiedział się po stronie zwolenników protodulii. W późniejszej naukowej argumentacji wypowiedź z *Quamquam pluries* była bardzo częstym punktem odniesienia dla poważnych autorów zajmujących się tym zagadnieniem, spośród których należy wymienić Francisco Hormaeche¹⁷, Bonifacio Llamera¹⁸ czy Francis Filas¹⁹.

¹⁴ Leon XIII, „*Quamquam pluries*.”

¹⁵ Zob. Mattanza, *Capo della Santa Famiglia*, 201–204.

¹⁶ Leon XIII, *Quamquam pluries*, 9.

¹⁷ Zob. Francisco Hormaeche, „Derecho de San José a la protodulia”, *Estudios Eclesiásticos* 6 (1927): 4–37.

¹⁸ Zob. Bonifacio Llamera, *Teología de San José* (Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1953), 335.

¹⁹ Zob. Francis Filas, *Joseph Most Just* (Milwaukee: The Bruce Publishing Company, 1956), 98.

2.2. WYMIANA DÓBR

Innym kluczowym zagadnieniem związanym z oblubieńczym małżeństwem Maryi i Józefa jest wzajemna wymiana dóbr²⁰, która stanowi integralną część każdego sakramentalnego małżeństwa. W opinii Mattanzy wzajemna wymiana dóbr uczyniła ich związek intymnym i nierozzerwalnym²¹. W tym miejscu warto zacytować kluczowy fragment *Quamquam pluries* dotyczący tego zagadnienia: „Życie małżeńskie to związek i forma przyjaźni przewyższająca wszelkie inne, gdyż z samej swojej natury zakłada wzajemną wymianę dóbr”²². W myśl tej definicji Maryja i Józef nie byli ze sobą połączeni jedynie w sposób prawny czy emocjonalny, lecz przede wszystkim duchowy. Ich łączność duchowa była tak bliska, iż umożliwiała wzajemną wymianę dóbr. Oprócz wymiany dóbr w porządku naturalnym, która wyrażała się ze strony św. Józefa w byciu stróżem, żywicielem i obrońcą Jezusa i Maryi, istniał jeszcze porządek nadprzyrodzony.

Poprzez wymianę dóbr duchowych będącą rezultatem oblubieńczego małżeństwa Józef uczestniczył w macierzyństwie Maryi. W ten sposób stał się domniemanym ojcem Jezusa. Leon XIII podkreśla, że dzięki małżeństwu z Maryją św. Józef stał się uczestnikiem jej godności. Nikt – poza św. Józefem – nie miał tak bezpośredniego dostępu do godności, świętości i łask Dziewicy Maryi. Wobec tego rola św. Józefa w życiu Jezusa i Maryi jest szczególna, ponieważ był wobec nich nie tylko „biorcą” ale również „dawcą”. Nie ulega wątpliwości, iż Bóg przygotował go odpowiednio do tak wzniosłego zadania. Już w XIII wieku pisał o tym św. Tomasz z Akwinu formułując twierdzenie, że jeśli Bóg powołuje człowieka do jakiejś konkretnej misji lub zadania to jednocześnie przygotowuje go do tego²³. Do tego ogólnego stwierdzenia Akwinaty dwa wieki później odwołał się w kontekście św. Józefa włoski franciszkanin św. Bernardyn ze Sieny. Jego przemyślenia okazały się tak wartościowe, iż Kościół katolicki zdecydował się je umieścić w II czytaniu Godziny Czytań przeznaczonej na Uroczystość św. Józefa 19 marca. Czytamy tam następujące słowa:

²⁰ Por. Leon XIII, *Quamquam pluries*, 9.

²¹ Mattanza, *Capo della Santa Famiglia*, 202.

²² Leon XIII, *Quamquam pluries*, 9.

²³ Por. Tomasz z Akwinu, *Summa Theologiae*, I, 23, 5–3.

Ogólna zasada przy udzielaniu rozumnemu stworzeniu wszystkich łask szczególnych jest następująca: ilekroć Boża Opatrzność wybiera kogoś do jakiegoś specjalnego zadania lub do jakiegoś wyjątkowego stanu, daje wszelkie charyzmaty, które tak wybranej osobie są potrzebne do spełnienia jej zadania i powiększają jej piękno duchowe. Sprawdziło się to najbardziej na osobie świętego Józefa, przybranego ojca Jezusa Chrystusa i prawdziwego Oblubieńca Królowej świata i Pani Anielskiej²⁴.

Papież Leon XIII opublikował *Quamquam pluries* w niezwykle newralgicznym momencie. Jako uważny obserwator życia społecznego, ze smutkiem dostrzegał dekadencję i rozkład życia małżeńskiego i rodzinnego na niespotykaną dotąd skalę. Odnotowywano stale rosnącą liczbę rozwodów i ślubów cywilnych. Sakramentalne małżeństwo w oczach współczesnych Leonowi XIII traciło na znaczeniu. Papież nie mógł milczeć, dlatego również ten temat poruszał w kontekście oblubieńczego małżeństwa Maryi i Józefa. Świętości i wzniosłości sakramentalnego małżeństwa papież doszukuje się właśnie w Świętej Rodzinie pisząc, że „kierowana przez św. Józefa jakby władzą ojcowską, była początkiem powstającego Kościoła”²⁵. Kryzys małżeństwa i rodziny trawiący europejskie społeczeństwo zmotywował Leona XIII do przedstawienia św. Józefa jako patrona ojców i mężów argumentując to jego czujnością, troskliwością, miłością, zgodą i małżeńską wiernością²⁶.

2.3. OJCOSTWO

Z woli Bożej, poprzez małżeństwo z Dziewicą Maryją polegające na wzajemnej wymianie dóbr św. Józef otrzymał przywilej ziemskiego ojcostwa wobec Jezusa. Choć papież Leon XIII określa je mianem domniemanego to jednak nie widzi przeszkód, aby Jezus okazywał Józefowi synowskie oddanie: „Naturalnym następstwem tego [domniemanego ojcostwa]

²⁴ Bernardyn ze Sieny, „Sermo II de S. Joseph”, w *Opera Omnia*, t. 4: *Sermones*, red. Andreae Poletti (Quaracchi, 1950), 495–501.

²⁵ Leon XIII, *Quamquam pluries*, 9.

²⁶ Leon XIII, *Quamquam pluries*, 9.

było, że Słowo odwieczne z pokorą było św. Józefowi poddane i okazywało mu cześć, jaką dzieci rodzicom okazywać winny”²⁷. To zaszczyt, którego nie dostąpił i nie dostąpi nigdy żaden inny mężczyzna. Józef okazywał Jezusowi miłość ojcowską, a w zamian otrzymywał poddanie, szacunek i posłuszeństwo. Naturalnie, godność, w której uczestniczył św. Józef wymagała zaangażowania wyrażanego w konkretnych obowiązkach. Papież zaznacza, że do końca swoich ziemskich dni św. Józef wykonywał czynności związane z zabezpieczeniem losu Jezusa i Maryi. Z tekstu encykliki *Quamquam pluries* możemy wyeksplikować wiele cech charakterystycznych dla św. Józefa, które ujawniły się światu w jego ojcostwie. W opinii Leona XIII św. Józef realizując powołanie do ojcostwa jest opiekunem, stróżem, obrońcą, przewodnikiem, pocieszycielem, towarzyszem i pomocnikiem²⁸. Interesująca jest ilość nobliwych przymiotników, którymi papież opisuje Józefa w odniesieniu do jego relacji z Jezusem. W pierwszej józefowej encyklice czytamy, że jako ziemski ojciec Syna Bożego był kochający, wytrwały, pracowity, opiekuńczy, kierujący z ojcowską władzą, potężny, wierny, odpowiedzialny, troskliwy i sumienny²⁹. Choć w przeszłości wielu teologów i autorów katolickich okraszało św. Józefa i jego cnoty pięknymi epitetami to na uwagę zasługuje fakt, iż dokument ogłoszony przez Leona XIII w randze encykliki jest pierwszym tekstem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, który św. Józefa ukazuje z taką starannością i precyzją.

3. MODLITWA LEONA XIII DO ŚW. JÓZEFA

Analiza zagadnienia oblubieńczego małżeństwa Maryi i Józefa oraz jego domniemanego ojcostwa wobec Jezusa nie wyczerpuje teologicznego bogactwa *Quamquam pluries*³⁰. Jednakże, swym józefologicznym tekstem

²⁷ Leon XIII, *Quamquam pluries*, 9.

²⁸ Zob. Leon XIII, *Quamquam pluries*, 9–10.

²⁹ Zob. Leon XIII, *Quamquam pluries*, 9–10.

³⁰ Dla przykładu Giuseppe Mattanza w swym monumentalnym dziele, w którym znajduje się refleksja teologiczna nad wszystkimi ważnymi wypowiedziami papieskimi od Piusa IX do Franciszka wyszczególnił kilka innych tematów zaproponowanych przez Leona XIII, które zasługują na pogłębienie. W jego opinii wnikliwa lektura *Quamquam pluries* dostarcza materiału do rozwinięcia zagadnień, które ukazują św. Józefa jako Głowę

Leon XIII postanowił „nakarmić” nie tylko umysły wiernych, ale także ich pobożność. Owocem tego działania była modlitwa do św. Józefa zapowiedziana w zakończeniu encykliki. Choć modlitwa ta nie stanowiła integralnej części Quamquam pluries to Leon XIII zasygnalizował w niej, że zostanie dostarczana razem z tekstem encykliki opublikowanej 15 sierpnia 1889 roku. Zgodnie z zapowiedzią krótko po publikacji józefowej encykliki na łamach Acta Sanctae Sedis ukazał się typiczny tekst modlitwy w języku łacińskim i włoskim. Następnie oba teksty rozesłano biskupom na całym świecie, aby wierni zgodnie z wolą Ojca Świętego mogli w październiku odmawiać tę modlitwę każdego dnia w ramach nabożeństwa różańcowego³¹. Okazało się, że z czasem ułożona przez Leona XIII modlitwa do św. Józefa dołączyła do zbioru najpopularniejszych form kultu prostego Cieśli z Nazaretu. W związku z tym warto zacytować jej polskie tłumaczenie w całości:

Do Ciebie, święty Józefie, uciekamy się w naszej niedoli. Wezwawszy pomocy Twej Najświętszej Oblubienicy z ufnością również błagamy o Twoją opiekę. Przez miłość, która Cię łączyła z Niepokalaną Dziewicą Bogarodzą i przez ojcowską Twą troskliwość, którą otaczałeś Dziecię Jezus, pokornie błagamy: wejrzyj łaskawie na dziedzictwo, które Jezus Chrystus nabył Krwią swoją i swoim potężnym wstawiennictwem dopomóż nam w naszych potrzebach. Opatrznościowy Stróżu Bożej Rodziny, czuwaj nad wybranym potomstwem Jezusa Chrystusa. Oddal od nas, ukochany Ojczy, wszelką zarazę błędów i zepsucia. Potężny nasz Wybawco, przybądź nam łaskawie z niebiańską pomocą w tej walce z mocami ciemności. A jak niegdyś uratowałeś Dziecię Jezus z niebezpieczeństwa, które groziło Jego życiu, tak teraz broń świętego Kościoła Bożego od wrogich zasadzek i od wszelkich przeciwności. Otaczaj każdego z nas nieustanną opieką, abyśmy za Twoim przykładem i Twoją pomocą wsparci mogli żyć świętobliwie, umrzeć pobożnie i osiągnąć wieczną szczęśliwość w niebie. Amen³².

Najświętszej Rodziny i wzniosły wzór czujności i ojcowskiej troskliwości. Zob. Mattanza, *Capo della Santa Famiglia*, 206.

³¹ Leon XIII, „Oratio ad Sanctum Iosephum”, *Acta Sanctae Sedis* 22 (1889–1890): 117–118.

³² Leon XIII, „Modlitwa do św. Józefa”, w: *Święty Józef ojcowskie serce*, red. Andrzej Latoń (Poznań: Pallottinum, 2021), 316.

Najlepszym przykładem potwierdzającym popularność tej modlitwy jest liczba polskich modlitewników i książeczek do nabożeństw, które zawierają modlitwę do św. Józefa autorstwa papieża Leona XIII. Również w publikacjach Polskiego Studium Józefologicznego – instytucji mającej na celu popularyzację kultu św. Józefa – wielokrotnie umieszczano jej tekst z zachętą do częstego odmawiania³³. Wnikliwa analiza modlitwy dołączonej do *Quamquam pluries* prowadzi do konkluzji, iż jest ona syntezą teologii św. Józefa opartą na czterech filarach.

3.1. MIŁOŚĆ

Pierwszym z nich jest miłość, która łączy Józefa z Maryją. Dziewicza Oblubienica św. Józefa jest wymieniona dwukrotnie. Warto zauważyć, iż w kontekście tej encykliki Leon XIII podjął konkretne działania, aby na różne sposoby ukazać bliskość Świętych Małżonków. Oprócz rozwiniętej teologii oblubieńczego małżeństwa na uwagę zasługuje termin ogłoszenia *Quamquam pluries*. Miało to miejsce 15 sierpnia 1889 roku, czyli w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Logiczną wydawałaby się publikacja w jedno ze świąt lub wspomnień poświęconych św. Józefowi. Wielu późniejszych następców Leona XIII ogłaszało Kościołowi dokumenty o św. Józefie w kluczu uroczystości, świąt czy wspomnień św. Józefa. Według hiszpańskiego józefologa José de Jesús María data wyznaczona przez Leona XIII nie była działaniem przypadkowym. W setną rocznicę publikacji *Quamquam pluries* na łamach najpoważniejszego na świecie józefologicznego czasopisma *Estudios josefinos* wyraził się w sposób następujący: „Encyklika jest zatem pełnym niepokoju wezwaniem do uciekania się do pomocy Bożej za pośrednictwem dwóch wyjątkowych orędowników: Najświętszej Maryi Panny i jej męża, św. Józefa. Z tej perspektywy *Quamquam pluries* jest niemal tak samo maryjna, jak i józefologiczna”³⁴. W świetle tej interpretacji zupełnie zrozumiałe staje się polecenie, aby przez cały miesiąc październik odmawiać tę modlitwę w ramach nabożeństwa różańcowego.

³³ José de Jesús María, „En torno a una enciclica iosefina centenaria: la ‘Quamquam Pluries’ de Leon XIII”, *Estudios Josefinos* 86 (1989): 186.

³⁴ José de Jesús María, „En torno a una enciclica iosefina centenaria”, 186.

3.2 TROSKLIWE OJCOSTWO

Drugim fundamentem modlitwy papieża Leona XIII jest odniesienie do ojcostwa Józefa, które określa się mianem troskliwego. W opiece Józefa nad Jezusem Leon XIII odnajduje przyczynę do spoglądania na niego jako na pośrednika, który dzięki bliskości ze swym Synem może wypraszać w sposób skuteczny to, co wiernym jest potrzebne do zbawienia. Z perspektywy teologii wymiany dóbr papież widzi potrzebę, by u św. Józefa szukać troski i bezpieczeństwa. Z tego powodu św. Józef zostaje nazwany „ukochanym Ojcem” nie tylko Jezusa lecz również wszystkich wiernych.

3.3. STRÓŻ

Innym istotnym elementem tej modlitwy jest zwrócenie się do św. Józefa jako opatrnościowego Stróża Bożej Rodziny, który ma moc, by chronić przed zarazą błędów i zepsucia. Jakie błędy i zepsucie miał na myśli Leon XIII? Szczegółową odpowiedź na to pytanie uzyskujemy, spoglądając kompleksowo na dokumenty Leona XIII z pierwszej połowy jego pontyfikatu. Na szczególną uwagę zasługuje programowa encyklika *Quod Apostolici Muneris*. W dokumencie tym papież identyfikuje i nazywa po imieniu wszystko, co bezpośrednio zagraża społeczeństwu katolickiemu, w tym katolickim rodzinom. Lektura pierwszej encykliki Leona XIII pozwala nam na tezę, iż zwracając się do św. Józefa z prośbą o ochronę przed zarazą błędów i zepsucia miał na myśli: odrzucenie objawienia Bożego, obalenie porządku nadprzyrodzonego, wyparcie Boga z życia publicznego, odrzucenie autorytetu Kościoła, zastąpienie wiary fałszywie pojętym rozumem, usunięcie Chrystusa z edukacji i instytucji publicznych, zapomnienie o wiecznym życiu i sądzie ostatecznym, pogoń za dobrami materialnymi, podżeganie biednych do nienawiści wobec bogatych, upadek bezpieczeństwa publicznego i prywatnego, odrzucenie posłuszeństwa wobec legalnej władzy, osłabienie lub zniszczenie więzi małżeńskich, sprowadzenie małżeństwa do pożądliwości, atak na rodzinę, próba zniesienia prawa własności, promowanie wspólnej własności dóbr, głoszenie fałszywej wolności i nowego „prawa” sprzecznego z prawem Bożym, nienawiść wobec monar-

chów i autorytetu państwowego, zamachy na władców, działanie tajnych stowarzyszeń i sekt, rozprzestrzenianie niebezpiecznych idei poprzez prasę i publikacje, demoralizacja społeczeństwa, zagrożenie całkowitą destrukcją porządku społecznego³⁵. Wyeksponowanie wszystkich tych komponentów uzmysławia nam dwie rzeczy. Po pierwsze, przed jakimi wyzwaniem stał Kościół w czasach pontyfikatu Leona XIII. Po drugie, rozpoznając skalę „zarazy błędów i zepsucia” widzimy za jak potężnego patrona i pośrednika papież uważał św. Józefa.

3.4. PATRONAT

Wreszcie, czwarty „filar” modlitwy Leona XIII dotyczy patronatu św. Józefa. W przypadku prostego Cieśli z Nazaretu jest to zagadnienie bardzo obszerne, ze względu na ogromną liczbę grup społecznych, organizacji, instytucji, wspólnot, zgromadzeń, miast i państw, którym patronuje św. Józef. Papież Leon XIII przygotowując tekst modlitwy doskonale zdawał sobie z tego sprawę. W modlitwie do św. Józefa wyeksponowane są jednak trzy patronaty: nad Kościołem, rodziną i umierającymi. Nawiązanie do patronatu nad Kościołem nie dziwi, ponieważ został on ogłoszony zaledwie dziewięć lat wcześniej przez jego bezpośredniego poprzednika na Stolicy Piotrowej. W obliczu niebezpiecznych ideologii uderzających w sakrament małżeństwa i rodzinę katolicką zasadne jest odwoływanie się do św. Józefa jako patrona rodzin. Jednak nieprzypadkowo papież Leon XIII zachęca by szukać wsparcia św. Józefa, aby „umrzeć pobożnie”³⁶. W świetle późniejszych wydarzeń można dostrzec nadchodzące trudne czasy wojny, a co za tym idzie śmierci, która spustoszyła Europę i świat. Wobec faktu, iż od niepamiętnych czasów w pobożności ludowej czci się św. Józefa jako patrona umierających, papież zachęca, aby u Józefa wyprosić sobie łaskę dobrej śmierci. Trafność intuicji Leona XIII potwierdził oficjalnym nauczaniem papieskim Benedykt XV. W opublikowanym 25 lipca 1920 roku *motu proprio* zatytułowanym *Bonum sane* zachęcał do szerzenia kultu św. Józefa jako „najskuteczniejszego orędownika umierających”, dowartościowując

³⁵ Leon XIII, „Quod Apostolici Muneris”, *Acta Sanctae Sedis* 11 (1878): 373.

³⁶ Leon XIII, „Modlitwa do św. Józefa”, 316.

przy tym stowarzyszenia takie jak „Stowarzyszenia pobożne” i inne formalne i nieformalne grupy wspierające modlitewnie umierających przez wstawiennictwo św. Józefa³⁷.

4. REGULACJE LITURGICZNE

Pierwszą ważną decyzją Leona XIII z perspektywy kultu liturgicznego było ustanowienie oficjum wotywnego o św. Józefie. Oficja wotywna na cały rok na poszczególne dni powszednie tygodnia, zostały udzielone ogólnym indultem przez Leona XIII, na mocy dekretu Kongregacji Obrzędów zatytułowanego *Urbis et Orbis* z dnia 5 lipca 1883 roku³⁸.

Tym samym indultem Leon XIII pozwolił na celebrowanie mszy wotywnych o św. Józefie, którą zatytułowano następująco: „Na środę. O świętym Józefie, Oblubieńcu Najświętszej Maryi Panny, Wyznawcy i Patronie Kościoła Katolickiego”³⁹.

Kolejną ważną z perspektywy rozwoju kultu św. Józefa decyzję Leon XIII ogłosił za pośrednictwem dekretu Świętej Kongregacji Rytów dnia 14 czerwca 1893 roku. Aktem tym zatwierdzono Stowarzyszenie Świętej Rodziny. Papież pochwalił ich zaangażowanie na rzecz rodzin, które przynosi „zbawienne i obfite owoce”⁴⁰. W związku z tym „aby rodziny chrześcijańskie silniejszym węzłem pobożności zostały złączone ze Świętą Rodziną, a Jezus, Maryja i Józef otaczali opieką i wspierali rodziny, które oddają się im niczym własnej szczególnej pieczy”⁴¹ Leon XIII ustanowił święto Świętej Rodziny, przypadające na III niedzielę po Epifanii.

Dnia 12 sierpnia 1895 roku, za pośrednictwem dekretu Świętej Kongregacji Rytów Leon XIII na prośbę prefekta tejże kongregacji oraz kardy-

³⁷ Benedykt XV, „Bonum sane”, w *Święty Józef ojcowskie serce*, red. Andrzej Latoń (Poznań: Pallottinum 2021), 15.

³⁸ Sacra Rituum Congregatio, „Urbis et orbis”, w *Acta Sanctae Sedis* 16 (1883): 144–145.

³⁹ Sacra Rituum Congregatio, „Urbis et orbis”, 178–180.

⁴⁰ Sacra Rituum Congregatio, „Quum Nuper”, w *Acta Sanctae Sedis* 26 (1893–94): 52–53.

⁴¹ Sacra Rituum Congregatio, „Quum Nuper”, 52–53.

nała wikariusza Rzymu udzielił przywilejów liturgicznych na trzecią niedzielę Adwentu. Miało to związek z obchodami dwudziestej piątej rocznicy ogłoszenia św. Józefa Patronem Kościoła Powszechnego⁴².

Inną ważną decyzję dotyczącą św. Józefa Leon XIII zakomunikował listem apostolskim *Cum Sicut* 24 września 1895 roku. Za pośrednictwem tego dokumentu udzielił odpustu zupełnego z okazji nadzwyczajnego jubileuszu, obchodzonego w dwudziestą piątą rocznicę ustanowienia św. Józefa Patronem Kościoła Powszechnego argumentując to następująco: „nic nie jest miłsze niż to, aby zwłaszcza w tak trudnych dla Kościoła Bożego czasach wierność i pobożność wiernych względem ich niebieskiego Patrona została pobudzona i wzrastała z dnia na dzień — wydawało się stosowne, przy tej pomyślnej okazji, otworzyć łaskawie skarbcze niebieskie, których szafarstwo Najwyższy powierzył naszej trosce”⁴³.

Z perspektywy pobożności ludowej poświęconej św. Józefowi istotne było zatwierdzenie przez papieża Leona XIII szkaplerza św. Józefa 18 kwietnia 1893 roku⁴⁴. Nabożeństwo to rozwijało się dynamicznie w dwóch niezależnych ośrodkach. Najpierw zaczęto je praktykować na terenie diecezji weronńskiej we Włoszech, a kilka lat później z inicjatywy s. Marii od Jezusa na terenie diecezji Saint-Claude we Francji. Obie tradycje szkaplerzne różniły się od siebie, wobec czego Leon XIII postanowił je zunifikować i dodatkowo obdarzył darem odpustów i przywilejów 8 czerwca 1893 roku⁴⁵.

ZAKOŃCZENIE

Pontyfikat papieża Leona XIII z perspektywy rozwoju kultu św. Józefa i stopniowego zwiększania jego obecności w liturgii Kościoła można śmiało uznać za kontynuację linii jego bezpośredniego poprzednika bł. Piu-

⁴² Sacra Rituum Congregatio, „Ut Dominica”, w *Acta Sanctae Sedis* 28 (1895): 254.

⁴³ Leon XIII, „Cum Sicut”, 204.

⁴⁴ Piat de Mons i Joachim Planchard, *Nouvelle Revue Théologique ou Série d'articles et de consultations sur le droit canon, la liturgie, la théologie morale*, t. 25 (Paris: Vve H. Casterman, 1893), 385.

⁴⁵ Zob. de Mons i Planchard, *Nouvelle Revue Théologique*, 509–510.

sa IX. Od pierwszych tygodni pontyfikatu Leon XIII wielokrotnie w swoich wystąpieniach nawiązywał do św. Józefa i wzywał jego orędownictwa. Ogromnym darem dla Kościoła była encyklika *Quamquam pluries*, którą z czasem uznano za fundamentalny tekst dla rozwoju józefologii Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Modlitwa do św. Józefa autorstwa Leona XIII oraz szereg decyzji regulujących celebracje liturgiczne związane z Patriarchą z Nazaretu ożywiły pobożność świętojózefową wśród wiernych i zachęciły kolejnych Następców św. Piotra do podobnych działań.

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XV. „Bonum sane.” W *Święty Józef ojcowskie serce*, red. A. Latoń. Poznań: Pallottinum, 2021.
- Bernardyn ze Sieny. „Sermo II de S. Joseph.” W *Opera Omnia*. T. 4, *Sermones*, 495–501. Quaracchi, 1950.
- Campos y Fernández de Sevilla, Javier. *Cofradías de San José en el Mundo Hispánico*. Madrid: Ediciones Ecurialenses, 2014.
- Filas, Francis. *Joseph Most Just*. Milwaukee: Bruce Publishing Company, 1956.
- Filas, Francis. *St. Joseph and Daily Christian Living: Reflections on His Life and Devotion*. New York: P. J. Kenedy & Sons, 1959.
- Hormaeche, F. „Derecho de San José a la protodulia.” *Estudios Eclesiásticos* 6 (1927): 4–37.
- Jesús María, J. de. „En torno a una encíclica josefina centenaria: la ‘Quamquam pluries’ de León XIII.” *Estudios Josefinos* 86 (1989): 181–210.
- Leon XIII. „Allocutio habita in Consistorio secreto die XXVIII martii 1878.” *Acta Sanctae Sedis* 10 (1877): 580–592.
- Leon XIII. *Aeterni Patris*. *Acta Sanctae Sedis* 12 (1879): 97–115.
- Leon XIII. *Cum Sicut*. *Acta Sanctae Sedis* 28 (1895): 203–205.
- Leon XIII. *Diuturnum*. *Acta Sanctae Sedis* 14 (1881): 3–14.
- Leon XIII. *Humanum genus*. *Acta Sanctae Sedis* 16 (1883–1884): 417–433.
- Leon XIII. *Militans Iesu Christi Ecclesia*. *Acta Sanctae Sedis* 14 (1881): 385–387.
- Leon XIII. „Modlitwa do św. Józefa.” W *Święty Józef ojcowskie serce*, red. A. Latoń, 316. Poznań: Pallottinum, 2021.
- Leon XIII. *Oratio ad Sanctum Iosephum*. *Acta Sanctae Sedis* 22 (1889–1890): 117–118.
- Leon XIII. *Quamquam pluries*. W *Święty Józef ojcowskie serce*, red. A. Latoń, 7–14. Poznań: Pallottinum, 2021.
- Leon XIII. *Quod Apostolici Muneris*. *Acta Sanctae Sedis* 11 (1878): 369–376.
- Leon XIII. *Sancta Dei Civitas*. *Acta Sanctae Sedis* 13 (1880): 241–248.
- Llamera, Bonifacio. *Teología de San José*. Madrid, 1953.

- Mattanza, Giuseppe. *Capo della Santa Famiglia nel magistero pontificio da Pio IX ai nostri giorni*. Lugano: Cantagalli EU Press FTL, 2019.
- Piat de Mons, R., i M. J. Planchard. *Nouvelle Revue Théologique ou Série d'articles et de consultations sur le droit canon, la liturgie, la théologie morale*. T. 25. Tournai–Paris: Vve H. Casterman, 1893.
- Sacra Rituum Congregatio. „Quum nuper.” *Acta Sanctae Sedis* 26 (1893–1894): 52–53.
- Sacra Rituum Congregatio. „Urbis et orbis.” *Acta Sanctae Sedis* 16 (1883): 144–145.
- Sacra Rituum Congregatio. „Ut Dominica.” *Acta Sanctae Sedis* 28 (1895): 253–254.
- Tomasz z Akwinu. *Suma teologiczna*. tłum. Feliks Wojciech Bednarski. London: Wydawnictwo „VERITAS”, 1964.